

Seresi Márta

Távtolmácsolás és távoktatás a tolmácsolásban

**(Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2016. 155 pp.
ISBN 978 963 284 798 6)**

Barta Péter

E-mail: barta.peter@ujf.hu

Ugyan már, mit mondhat egy tolmácsstanár? Annyit, mint egy mongol¹ – gondolhatnánk. Főleg a távtolmácsolásról és a távoktatásról. Nos, nem: hasznos, néhol érdekesítő információkkal szolgál. Ez a könyv bizonyítja.

A szerzőről méltán állíthatjuk, hogy fiatal kora ellenére szakavatott. Egyrészt több mint egy évtizedes tapasztalatot szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén (az ország legnagyobb ilyen jellegű intézményében) a tolmácsolás tanításában, többek között a European Masters in Conference Interpreting (EMCI) konferenciatorlmács-képzésében. Másrészt doktori képzése során tanulmányozta a videokonferencia-tolmácsolást és a távtolmácsolást a szakirodalmon, valamint empirikus kutatáson keresztül. Végül gyakorló tolmácsként gyakran látja, úzi a tolmácsolás eme modern módjait. A három tevékenység szerencsés találkozása vezetett a hasznos kötet megszületéséhez.

Az első fejezetben a szerző meghatározza és tipologizálja a tolmácsolást, sorra veszi a módjait, és megmagyarázza alapfogalmait. Megjegyzendő, hogy itt és a továbbiakban is épp megfelelő ütemben halad a fogalmak és tudnivalók tárgyalásában az ismerttől a kevésbé ismertig.

A második fejezetben áttekinti a legfontosabb, valamint a téma szempontjából releváns tolmácsoláselméleteket. Ennek a fejezetnek feltétlenül előnyére válik a rövidség, hiszen ezen elméletek spekulatívak, kevés az empirikus, bizonyítható tudás ezen a területen – megismerni őket azonban érdemes.

¹ A közismert anekdota szerint jóval 1989 előtt egy budapesti (párt?)rendezvényen minden küldött beszédét rendben tolmácsolták, csak a mongolét nem: a rendezők elfelejtettek mongol szinkrontolmácsolást biztosítani. Amikor a résztvevők már türelmetlenül tekintettek a kabinok irányába, az egyik tolmács elkezdte tolmácsolni magyarra a beszédet, s ezt a többi fülke rögtön áttette a megfelelő nyelvekre, így szépen lenyugodtak a kedélyek. A szünetben aztán az összes tolmács megrohanta a mongolból tolmácsolt kollégát: „Nem is tudtuk, hogy beszélsz mongolul!”. A kolléga szenttelenül válaszolt: „Ugyan már, mit mondhat egy mongol?”

A harmadik fejezet vezet el a téma szívébe: az új technológiák a tolmácsolásban. Mint az élet minden területét, a tolmácsolást is érinti a technika fejlődése, mégpedig a felkészülés és a tolmácsolási esemény szintjén egyaránt. Csakhogy itt a második legősibbnak mondott szakmáról van szó: egyesek 4500 évre, az ókori Egyiptomra vezetik vissza. Ekkora múlttal bizony nem könnyű váltani. A váltás köztudottan 1945-ben történt, a nürnbergi perben alkalmazott szinkrontolmácsolás során. Illetve akkor kezdődött, és azóta folyik: van már gépi tolmácsolás is, de ez eddig csak nagyon kevés helyzetben és alacsony szinten pótolta a humán tolmácsolást. Sokkal jobb eredményt ért el és ígéretesebb a technikával, azaz telefonnal vagy videóval támogatott tolmácsolás. Az ilyen, csak hang- vagy hang- és képközvetítéssel zajló távkonferenciák sikeresek és egyre terjednek. Nagy könnyebbséget jelenthetnek a megbízónak (költségben, az esemény helyszínének kiválasztásában, biztonságban), de új problémákat is felvetnek, elsősorban a tolmácsnak, de rajta keresztül a felhasználónak is (rosszabb hangminőség, szemkontaktus hiánya, gesztusok pontatlan érzékelése, kivetítés esetleges láthatatlansága, kiosztmányok hiánya stb.). Különösen érdekes a távtolmácsolás tolmácsokra gyakorolt, leginkább szubjektív, de általában negatív hatásának elméleti taglalása és a távtolmácsolással kapcsolatos kutatások eredményeinek bemutatása. Külön alfejezet tárgyalja a távtolmácsolás sikeréhez elengedhetetlen technikai feltételeket (kép és hang minősége, kabin felszereltsége), ISO szabványra, mérvadó szakmai szervezetekre és megbízókra hivatkozva.

A negyedik fejezet a tolmácsolás oktatásáról szól. Itt a szerző felveti az örökzöld kérdést: „Tolmácsnak születni kell, vagy tanulható a szakma?”, és röviden ismerteti az erről szóló legfrissebb kutatási eredményeket. Ezután rátér a tanulható, fejleszthető készségekre és a tolmácsolásban alkalmazott stratégiákra, majd kimerítően ismerteti a konszekutív tolmácsolás oktatásának folyamatát. Itt sokaknak a legérdekesebb rész a jegyzetelés technikájáról szóló. A laikusok pl. megtudhatják, hogy nem gyorsítani kell tudni, hanem a fő gondolatokat és logikai viszonyokat felismerni, de a profiknak sem árt a tudás felfrissítése. A hangsúly itt a konszekutív tanításán van. A szinkronra ebben a részben a szerző csak annyira tér ki, hogy megállapítja: többek szerint könnyebben elsajátítható, és éppen a konszekutív elsajátítása adja meg az alapját. További érv a konszekutív fontossága mellett: a tanár jobban tudja értékelni a hallgatók konszekutív tolmácsolását, hiszen itt időbeli eltolódással hallja a két beszédet. Hasznos tanácsok olvashatók a tolmácsolás gyakorlását célzó beszédek kiválasztásáról: milyen beszéd típusokat különböztessünk meg, hogyan lehet fokozni a nehézséget, hogyan értékeljünk.

Az új technológiákról a tolmácsolás oktatásában az ötödik és a hatodik fejezet szól. Bevezetik a „virtuális óra” kifejezést, és ez gyakran fordul elő a kötetben (pontosan 279-szer, állapíthatjuk meg az elektronikus változatnak köszönhetően, amely letölthető itt: http://www.eltreader.hu/media/2016/07/Seresi_tavtolmacsolas_reader.pdf). Ez nem arra a virtuális órára utal, amelyet az internetes vásárlás előtt (webkamera és speciális alkalmazás segítségével) virtuálisan fel lehet próbálni, hanem a távoktatás formája, amely nemrég jelent meg a konferenciatolmács-képzésben, részben az Európai Bizottság és az Euró-

pai Parlament tolmácsolási főigazgatóságainak kezdeményezésére. A két intézmény e-oktatásért felelős főosztályainak munkatársai és az uniós intézmények tolmácsai is közreműködnek a virtuális órákban. A virtuális óra lényege, hogy a tolmácsolás tanításához videokonferencia-berendezést használnak, és a tolmácsolást végző hallgatók máshol tartózkodnak, mint a beszédet adó előadók, illetve a visszajelzést adó oktatók (vagy az oktatók egy része).

A kötet a továbbiakban bemutatja a szerző kutatását a virtuális órák szerepéről: először a kérdéseket és hipotéziseket, majd a kutatás két fő részét. Az első rész a virtuális órákon részt vevő hallgatók körében végzett kérdőíves felmérés, amelynek kiértékelése a hallgatók szempontjából mutatja az órákat, a második rész pedig a képzésben szintén részt vett szakemberekkel (tanárokkal, tolmácsokkal, képzést szervező, vezető beosztású hivatalnokkal) készített interjúk alapján elemzi az órák szerepét. Ezután összeveti a két rész tanulságait.

Íme az eredmény. A virtuális tanóráknak megvan a helyük a modern konferenciatolmács-képzésben. A felhasznált technika megfelel a célnak, és a videokonferencia alkalmas valós tolmácsolási helyzetet szimulálni, hasonlóan magas (pontosabban: még magasabb) stressz-szinttel, lehetővé teszi a ritka nyelvek használatát, valamint sokféle előadó és értékelő bevonását, végül pedig felkészít a vizsgára. A virtuális tanórák nem helyettesíthetik, hanem – megfelelő arányban alkalmazva – kiegészíthetik a hagyományos tantermi kontaktórákat. Inkább vizsga-, mint gyakorlásjellegűek. Az alkalmi értékelők nem tudják figyelembe venni a hallgatók fejlődését: ez egyszerre előny és hátrány.

A kutatás végezetül arra a kérdésre keresett választ, hogy hol van a helye a virtuális óráknak a tantervben. Itt közel sem egységes a szakma véleménye: az EU munkatársai minél korábbra helyeznék a virtuális órákat, az oktatók későbbre. A szerző arra jut, hogy lehet korai szakaszban alkalmazni, de akkor kisebb a haszna. Kutatóhoz illő szerénységgel megállapítja, hogy megfelelő mennyiségű adat híján nem tudja meghatározni, mely nyelvi irányokban célszerű tolmácsolni ezeken az órákon (a hallgatók mindenesetre igénylik, hogy ne csak a hagyományosan legkevésbé nehéznek tekintett B-ről A-ra kombinációban).

Mivel maguk a virtuális órák csupán néhány éves múltra tekintenek vissza, módszertanuk szükségszerű kialakításához hozzájárul a mostani kutatás eredménye az elkerülhetetlen, de szükséges stresszről, a beszédek szerkesztettségéről, gyorsaságáról és információsűrűségéről, az értékelés kritikai és elismerő részének súlyáról és az óraszervezésről.

A kötet 11 fejezetet és számos, néha apró alfejezetet tartalmaz. A tagolás valóban nagy segítség a megértésben, de az apró részekre tagolás az olvasmányosság, gördülékenység ellen hat. A 3. és 4. fejezet az átlagosnál hosszabb, és itt a terjedelem elégséges gondolatmenet kifejtésére (szemben az együtt is csak hatoldalas 7. és 8. fejezettel).

A szakirodalom bőséges, és elsősorban angol és magyar, kisebb részben francia nyelvű. Ami a lényeg, friss: 1989 előttről csak három tétel lelhető fel. A téma meg is kívánja ezt a naprakészséget.

Néhány (egészen pontosan hét) fekete-fehér kép szolgál illusztrációul a függelékben. A tolmácsoláshoz használt technikának sajnos csak kicsiny részét mutatják be, a 70-es évektől napjainkig. Mind a szakembert, mind a laikust

vélhetően megragadja a 4. kép, ahol a profi módon kitakart arcú rendőr mellett egy golyóálló mellénnyel felszerelt tolmács jegyzetel lelkesen.

Kockázatok és mellékhatások egyelőre nem ismertek, de a könyv hatására egyes tanárok korszerűsíteni kívánják majd a tanítási módszereiket, tolmács szakos hallgatók az eddiginél hatékonyabb tanulási módszert választanak, gyakorló tolmácsoknak eszükbe juthat a továbbképzés, kutatói vénájú egyének pedig kedvet kaphatnak a (táv)tolmácsolás kutatásához.